

RIKOLLINEN ELÄMÄNTAPA – MILLAINEN ON MINUUS JA MAAILMANKUVA RIKOLLISEN URAN ERI VAIHEISSA?

Vähintään kahdeksatta kertaa vankilassa on noin viidennes kaikista vangeista. Miten tällaiseen elämäntapaan ajaudutaan, ja mitä ihmisen minuudelle tapahtuu rikollisen uran eri vaiheissa? Entä miten rikollisesta elämäntavasta on mahdollista irrottautua?

Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan Suomen vankiloissa oli vuonna 2019 päivittäin keskimäärin 2 952 vankia. Heistä vankeusvankeja oli 2 247, tutkintavankeja 639 ja sakkovankeja 66.

Väkivaltarikoksesta oli tuomittu 37 prosenttia vangeista. Varkausrikoksesta, ryöstöstä ja muista omaisuusrikoksista oli tuomittu noin neljännes. Huumausainerikoksesta tuomittuja oli 21 prosenttia, liikennejuopumuksesta 8 prosenttia ja seksuaalirikoksesta 6 prosenttia.

Ennakoiduista laitosaajoista vuonna 2019 voidaan todeta, että alle kolmen kuukauden laitos aika odotti noin kahdeksaa prosenttia vangeista ja vuodesta kahteen vuoden aika reilua neljännestä. Vähintään kahdeksan vuoden laitos aika oli edessä noin kymmenellä prosentilla vangeista.

Vankeusvankien keski-ikä oli 37,2 vuotta. Alle 25-vuotiaiden vankeusvankien osuus oli

11 prosenttia ja yli 50-vuotiaiden 15 prosenttia. Ensikertalaisia vangeista oli 38 prosenttia ja 3.–7. kertaa vankilassa olevia reilu kolmannes. Vähintään kahdeksatta kertaa vankilassa olevia oli vajaa viidennes.

Naisvankeja oli keskimäärin 228, mikä tekee heidän osuudekseen noin kahdeksan prosenttia kaikista vangeista. Naisvankeusvangeista 43 prosenttia oli tuomittu väkivaltarikoksesta. Ulkomaalaisten vankien määrä oli keskimäärin 499. Heistä 44 prosenttia oli tuomittu huumausainerikoksesta. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019.)

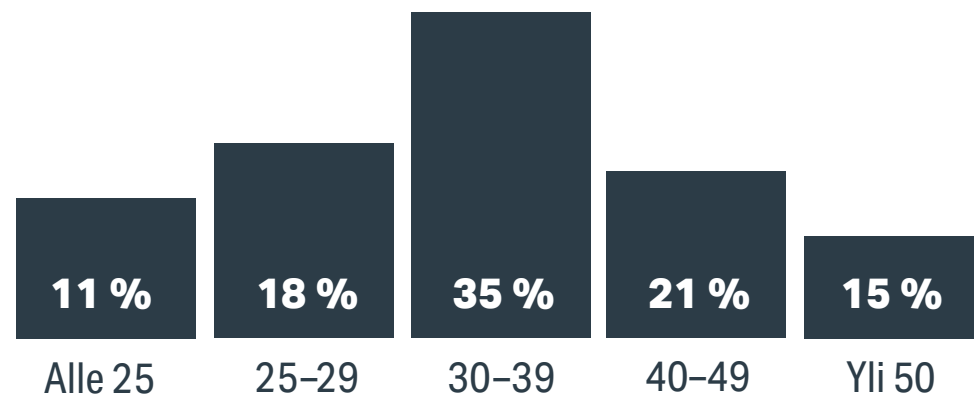
VANKILASTA VAPAUTUNEET JA SINNE PALANNEET

Vuonna 2004 tutkittiin vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneita ja vankilaan uudestaan palanneita. Saatujen tietojen mukaan sadasta ensikertalaisesta vankilaan palasi vii-

Vankien päärikokset

Vankeusvankien ikäryhmät

den vuoden sisällä noin neljäkymmentä. Toista kertaa vankilassa olleista noin puolet palasi vankilaan, ja yleisesti toistokertojen kasvu lisäsi tämän todennäköisyyttä. Yli kymmenen kertaa vankilassa olleista jo kolme neljästä palasi vankilaan viiden vuoden aikana.

Yksilötasolla tarkastellen todennäköisyys joutua vankilakierteeseen oli kuitenkin pieni. Noin neljä sadasta joutui vankilaan kuudesti. Toisaalta vankilatasolla tarkastellen noin puolet vankeusvangeista oli moninkertaisia uusijoita (Hypén 2004, 50-53).

Vankien ennakoitujen laitoksessaoloajat

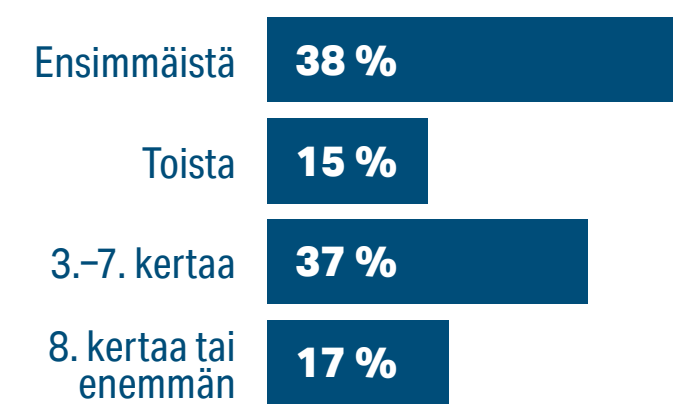

Tilastotietojen lähde: Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019.

Samaa asiaa selvitettiin uudelleen vuonna 2011, ja vankilasta ensi kertaa vapautuneiden rikoksen uusimisen todettiin yleistyneen. Vuonna 2004 vapautuneista ensikertalaisista vankeusvangeista joka toinen palasi vankilaan viiden seurantavuoden aikana. Muutokseen vaikutti yhdyskuntapalvelun käyttöönotto uutena rikosseuraamuksena, minkä seurauksena vankien koostumus muuttui.

Yli viisi kertaa vankilasta vapautuneiden vankien rikoskierre oli jo todennäköinen. Seurantajakson aikana heistä vain 21 prosenttia ei ollut palannut vankilaan. Tärkeimmät rikoksen uusimista ennustavat tekijät olivat vangin rikoshistoria ja ikä. Moninkertaisilla vangeilla riski syyllistyä uusiin rikoksiin oli

Monettako kertaa vanki on vankilassa

suuri, ja nuoret uusivat todennäköisemmin kuin vanhat (Tyni 2015, 157, 162-165).

VANKIEN TERVEYDENTILA

Normaaliväestöön verrattuna vapautuneiden vankien kuolleisuuden riski on moninkertainen. Esimerkiksi vuonna 2004 vapautuneista miesvangeista joka kymmenes kuoli viiden seurantavuoden aikana (Tyni 2015, 165).

Vuoden 2006 rikosseuraamusasiakkaiden terveydentilasta tehtiin laaja selvitys. Sen mukaan erityisesti mielenterveyden häiriöt olivat vangeilla hyvin yleisiä. Päihderiippuvuus oli vähintään kymmenkertaista muihin aikuisikäisiin verrattuna. Alkoholiriippuvuuden

Rikosuran alkuvaiheeseen kuuluu kapinointi yhteiskuntaa vastaan.

lisäksi myös riippuvuus erilaisista huumeista oli yleistä. Persoonallisuushäiriöt olivat paljon yleisempiä kuin väestöllä keskimäärin.

Mielenterveyden häiriöiden lisäksi ruumiilliset sairaudet olivat vangeilla yleisiä. Esimerkiksi C-tyypin hepatiitin esiintyvyys oli monikymmenkertainen muuhun väestöön verrattuna. Eri vankiryhmistä sakkovankien ja myös naisvankien terveydentila osoittautui erityisen huonoksi (Joukamaa 2010).

RIKOSURALLE AJAUTUNEIDEN LAPSUUS JA NUORUUS

Monilla niistä ihmisistä, jotka ovat päätyneet moninkertaisiksi rikoksenuusijoiksi, elämä on alkanut mennä sivuraiteelle jo lapsuudessa. Joissakin tapauksissa taustalla on ollut lapsen synnynnäinen haastava temperamentti yhdistettynä epäedulliseen kasvatusympäristöön. Temperamentti on voinut tuottaa käyttäytymistä, johon muut ovat vastanneet kielteisesti (Kivivuori 2013, 95–98). Epäjohdonmukainen ja ankara kasvatus ovat voineet syventää kielteistä kierrettä (Jokela 2006, 114).

Rikosuralle ajautuneiden lapsuudenperheissä on usein ollut pitkäaikaisia taloudellisia

vaikeuksia, ongelmia alkoholin kanssa, vakavia perheenjäsenten välisiä ristiriitoja, työttömyyttä ja sairauksia, jotka ovat olleet pitkäaikaisia tai vakavia. Lapsi on saattanut tottua jo kotona elämäntapaan ja ympäristöön, jossa alkoholi, väkivalta ja rikokset ovat olleet miltei jokapäiväisiä (Timonen 2009, 59). Tunnettua on, että perusturvallisuuden vakava järkkäminen kasvuaikana osaltaan kasvattaa riskiä elämäntilanteiden hallinnan vaikeuksiin myöhemmällä iällä (Kauppila 1999, 255).

Tyypillistä rikoksenuusijoiden lapsuuden- ja nuoruudenkodeille on puutteellinen sosiaalinen kontrolli. Lapsen ja nuoren annetaan kehittyä liian itsenäisesti sekä tunne-elämän että ulkoisen käyttäytymisen osalta. Kontrollin puute vapauttaa nuoret etsimään seuraa sellaisista vertaisryhmistä, joissa tehdään rikoksia (Kivivuori & Lindberg 2009, 68–69). Lainvastaiseen alakulttuuriin siirtymistä edistää, että muut nuoret suhtautuvat usein torjuvasti rikoksia tekeviin ikätovereihinsa (Kivivuori 2013, 132).

Auktoriteettien vastustaminen ilmenee monin tavoin ja eräänlaisella jatkumolla. Siihen kuuluvat esimerkiksi koulussa luokasta poistamiset, tarkkailuluokalle joutuminen, koulujen vaihdot, ammattikoulun keskeyttä-

minen ja nuorilla miehillä asevelvollisuuden suorittamatta jääminen.

Rikosuran alkuvaiheeseen kuuluu kapinointi yhteiskuntaa vastaan. Tähän liittyy usein epärealistinen optimismi. Tyypillistä on keskinkertaisten ja tavanomaisten elämäntapojen hyljeksintä ja ”vapaan kulkijan” malli. Elämänsenteeille tyypillistä on lyhytjännitteisyys ja päivä kerrallaan -ajattelu, johon eivät kuulu esimerkiksi säästäminen tai nautintojen lykkääminen. Tyypillisiä ovat myös nopeat päätökset, mikä koskee rikoksiin ryhtymistäkin, ja nopea rahan kuluttaminen (Kääriäinen 1994, 88, 193, 196–198).

VANKILAN MERKITYS RIKOLLISELLE URALLE

Vankilan merkitys rikollisen uran kannalta on ristiriitainen. Vankilan virallisina tehtävinä on pidetty eri painotuksin ja eri aikoina muun muassa vaarattomaksi tekemistä eristämällä, sovitusta tai kosta. On myös haluttu estää rikosten uusimista joko yleisesti pelottamalla tai rikoksen tekijään kohdistuvan vaikutuksen kautta. Lisäksi on painotettu kuntoutusta ja uudelleensosialisaatiota.

Käytännössä vankila aiheuttaa sosiaalistumista vankilaan, vankiyhteisöön sekä vangin ja rikollisen rooliin. Tähän kuuluvat rikollisten arvojen ja normien omaksuminen, rikolliseen alakulttuuriin sopeutuminen, leimautuminen ja joskus lopulta rikollisen uran omaksuminen. Keskustelu vankilan merki-

tyksestä ja vankilan vaihtoehtoista kytkeytyy tähän vankilan sisäiseen ristiriitaan virallisten tavoitteiden ja käytännön tulosten välillä (Laitinen & Aromaa 2005, 248).

Yleisesti voidaan todeta, että ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta ratkaisevan tärkeitä asioita ovat mahdollisuus olla osallisena itselle merkittävien asioiden käsittelyssä ja kuuluminen itselle merkitykselliseen yhteisöön. Kysymys on kasvun ja kehityksen perusedellytyksistä. Osallistumisen kautta opitaan olemaan ja elämään yhdessä.

Yksilön näkökulmasta rikollisessa alakulttuurissa eläminen ja vankila voidaan nähdä yhtenä yrityksenä kokea itsensä merkitykselliseksi ja yhteisön jäseneksi. Samalla ihminen on kuitenkin irtautunut yhteiskunnan moraalisisista yhteisöistä (Järvelä 2011, 239).

Esimerkiksi monet väkivaltarikolliset ovat saaneet ensimmäiset tuomionsa jo 15–16-vuotiaina. Tuomiot ovat olleet yleensä ensin sakoja, sitten on tullut ehdonalaista ja lopulta vankilatuomio. Vankilassa he ovat saaneet mainetta, kaipaamaansa ihailua ja hyväksyntää väkivaltaisuudellaan. Vankilassa he eivät ole olleet halukkaita muuttamaan elämäntapaansa. Heidän rikollinen uransa on ollut alkuvaiheessa, ja siihen on liittynyt jännitystä, seikkailua ja ryhmän ihailun kohteena olemista. Oman ryhmän rikolliset arvot on koettu tärkeiksi, koska niiden avulla on ollut mahdollista saavuttaa menestymisen ja onnistumisen tunteita (Timonen 2009, 85–86).

RIKOSTEN SELITTÄMISEN TAVAT

Jotta ihmisen minuus voi rikollisen uran alkuvaiheessa pysyä koossa, ihmiset selittävät itselleen rikoksiaan eri tavoin. He voivat muun muassa kieltää oman vastuunsa ja nähdä itsensä sosiaalisten voimien ja olosuhteiden avuttomana uhrina. Vastuun ajatellaan kuuluvan esimerkiksi vanhemmille, kavereille tai alkoholille.

Rikolliset voivat kieltää tekojensa vahingollisuuden. He saattavat väittää, ettei heidän käyttäytymisensä tai toimintansa ole aiheuttanut todellista vaaraa tai vahinkoa. Perusteluja ovat esimerkiksi, että ”vakuutus kyllä korvaa vahingot” tai että he varastivat ”vain rikkailta”. Autovarkautta he voivat selittää auton ”lainaamisella”.

Rikolliset voivat myös ikään kuin kieltää uhrin ja pitää häntä niin moraalittomana, että tämä ansaitsi joutua rikoksen uhriksi. Esimerkiksi raiskauksen uhrin paljastava pukeutuminen on antanut tekijälle hänen mielestään luvan raiskaukseen. Myymälävarkautta voidaan puolustella sillä, että yritys, jolta varastettiin, on kasvoton organisaatio.

Yksi tapa oikeuttaa rikoksia on tuomitsijoiden tuomitseminen. Rikoksenteelijät voivat nähdä yleisen moraalin niin alhaisena, että rikos näyttyy tavallisena toimintana. He saattavat myös nähdä kiinniottajat tekopyhinä henkilöinä, toisina rikollisina.

Vankien on mahdollista vedota korkeampiin periaatteisiin: Rikollinen näkee risti-

riidan lain asettamien ja muualta tulevien velvollisuuksien välillä. Teot voidaan selittää hyväksi, koska ne on tehty perheen tai ystävien vuoksi tai jonkin arvokkaan yhteiskunnallisen tai uskonnollisen tavoitteen saavuttamiseksi (Laitinen & Aromaa 2005, 59; Kivivuori 2013, 227–231).

SELVIYTYMISEN PARADOKSI

Vankilassa monille vangeille tapahtuu laistuminen. Heidät totutetaan siihen, ettei heidän ole välttämätöntä huolehtia omista asioistaan. Laitos järjestää asumisen, ruoan ja vaatteet. Arkielämä sujuu ilman sen kummempia ponnisteluja. Huominen tulee vankilan päiväjärjestyksen mukaisesti.

Voidaan puhua selviytymisen paradoksista. Tuomiosta selviydytään kunnialla omaksuamalla vangin rooli ja identiteetti, mutta selviytyminen vapaudessa edellyttää aivan erilaisia keinoja kuin vankilassa selviytyminen. Vangin roolin ja identiteetin oppinut ajautuukin helposti tekemään uudelleen rikoksia – ja löytää itsensä uudelleen ja uudelleen vankilasta.

Vankilakierteen jatkuessa usko omiin mahdollisuuksiin tulla toimeen vankilan ulkopuolella heikkenee. Sitoutuminen oman ryhmän moraalisiin syvenee, sillä siitä irtautuminen veisi saavutetun aseman. Yksilö on eristynyt muusta yhteiskunnasta, ja hänen on vaikea löytää toista sosiaalista ja hänet hyväksyvää ryhmää.

Vanki työskentelee Hämeenlinnan vankilan ompelimosassa.

Vankilasta lähteminen voi arveluttaa tai pelottaa. Valinnan mahdollisuudet ahdistavat ihmistä, joka on tottunut tarkkoihin rajoihin. Vankilasta vapautumisen jälkeen liittyminen yhteiskuntaan niin sanotuksi yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi on huomattavasti vaikeampaa kuin paluu entisiin ”porukoihin” ja rikolliseen elämäntapaan (Timonen 2009, 143, 179, 181).

Monilla vapautuneilla vangeilla yksi suurimmista ongelmista on päihteistä erossa pysyminen. Päihteiden käytöllä näyttää olevan olennainen vaikutus moniin rikollisiin tekoihin. Usein rikoksia tehdään päihteiden saamiseksi, ja toisaalta monet kertovat rikoksen teon aikana ottaneensa hermoilun välttämiseksi alkoholia, huumeita tai rauhoittavia aineita.

TILANTEEN MUUTTUMINEN IÄN MYÖTÄ

Iän myötä lainvastaisen toiminnan rasite-tekijät alkavat painaa enemmän kuin sen kiehtovuustekijät. Alkuvuosina kaoottinen ja järjestymätön elämäntapa on saattanut tuntua kiehtovalta, jopa romanttiselta, mutta muun muassa rahan hankkimisen pakon-omaisuus muuttaa toimintaa ajan myötä yhä itsekkäämmäksi ja kovemmaksi. Tämä koskee erityisesti kovia huumeita käyttäviä. Väkivallan uhka lisääntyy, ja työsuhteet ja parisuhteet ovat lyhyitä, jos niitä ylipäätään on (Kivivuori & Linderborg 2009, 49, 92–99).

Ylipäänsä voidaan todeta, että iän ja vankeuskokemuksen myötä epävarmuus tulevaisuudesta lisääntyy. Vankilasta vapautuminen ei välttämättä tässä vaiheessa enää tuota ihmiselle myönteistä vapauden tunnetta vaan jopa pelkoa ja ahdistusta siitä, kuinka hän pysyy hengissä vankilan ulkopuolella. Vankilan ulkopuolella ei välttämättä ole odottamassa mitään tai ketään. Jatkuva liikkeellä olo väsyttää, ja päihteiden käyttö on alkanut tuntua työltä.

Moni monta kertaa vankilassa ollut ja sieltä vapautumista odottava ymmärtää, että omaa elämäntapaa pitäisi muuttaa, mutta heillä ei ole voimavaroja muutokseen. Vapautumisen lähestyessä heitä alkaa pelottaa, että he ajautuvat takaisin samaan raskaaseen ja kuluttavaan elämäntapaan. Monilla heistä on käsitys, että elämä on vienyt heitä eikä ole ollut heidän itsensä hallittavissa. Elämä on ollut

heille erilaisten odottamattomien sattumien ja tapahtumien vyöryä, joihin heidän on pitänyt vain jollain tapaa reagoida.

Vapautumisen jälkeinen aika on monille entisille vangeille riskialtista ja arvaamatonta. Ikään kuin yhtäkkiä ja ennalta arvaamattomasti voi tapahtua mitä tahansa, mikä muuttaa nopeasti aiotun elämänsä. Esimerkiksi parisuhde voi katketa, asunto mennä alta tai kaverit ilmaantua vapautumispäivänä vankilan porteille viinapullojen kanssa. Niillä, joilla menee heikoimmin, usko parempaan alkaa hiipua. Jotkut ovat jo hyvin väsyneitä elämäänsä. Elämä näyttyy heille ilottomana ja valottomana pakko- taivalluksena.

Useimpien rikolliselle uralle joutuneiden hiljainen haave on, että he vielä joskus selviäisivät ”kuiville”, vaikka epävarmuus haaveen toteutumisesta on suuri. Lausumaton kysymys taustalla on, pysyvätkö he hengissä niin kauan, että he pystyisivät vielä muuttamaan elämäntilannettaan normaalimmaksi. Tulevaisuus on monille niin ahdistava ja pelottava asia, etteivät he mielellään mieti sitä (Kyngäs 2000, 139–147, 208–209).

Vankiloiden sosiaalityössä on tullut ilmi, että joistakin vangeista nykyinen elämä vaikeuksineenkin voi tuntua turvallisemmalta kuin jokin uusi, toisenlainen elämäntapa. Heidän on vaikea lähteä muuttamaan elämäänsä, koska he eivät oikein tiedä, mitä tulisi tilalle, jos he luopuisivat nykyisestä

Mennyt elämä nähdään haaskattuna ja epäonnistuneena.

kaveripiiristään ja elämäntavastaan. Niinpä ennen vapautumistaan he saattavat esimerkiksi vältellä hoidettaviin asioihin tarttumista, koska he pitävät vapautumistilanteeseen valmistautumista turhan aikaisena. Sitten ollaankin jo vaiheessa, jossa mitään ei heidän mielestään kannata valmistella, koska vapautuminen on edessä niin pian. Paradoksaalista on, että turvattomalta vaikuttavasta elämäntavasta luopumiseen voi liittyä turvattomuutta ainakin luopumisprosessin alkuvaiheessa (Kauppila 1999, 259).

MUUTOSAJATUSTEN SYNTYMINEN

Monet, jotka lopulta ovat onnistuneet irrottautumaan rikolliselta uralta, kertovat vuosia jatkuneesta pahasta olost, rauhatomuudesta ja tuskaisesta olost, jota he lievensivät jatkuvalla liikkeellä ololla ja päihteillä. Jokainen yritys muuttaa elämänsuuntaa kuitenkin epäonnistui, ja paha olo sekä ahdistus lisääntyivät.

Jotkut kuvaavat eläneensä kahta elämää. He yrittivät muutosta ensimmäisten tuomioiden jälkeen ja samalla pitivät toista jalkaa

vielä rikollismaailmassa. Tällainen yhdistelmä oli kuitenkin pidemmän päälle mahdoton (Timonen 2009, 102–108).

Muutosajatus ei välttämättä synny minikään yksittäisen traagisen tapahtuman seurauksena vaan koko eletyn elämän summana. Ihminen on saavuttanut kyllästymispisteen. Elämä kaikkine tapahtumineen on ajautunut pisteeseen, jossa on tehtävä valinta tulevas- ta. Edellytys muutoksen käynnistymiselle ja sen etenemiselle on tietoisuus omasta tilasta ja kyky nähdä asiat sellaisina kuin ne ovat (Timonen 2009, 109–116).

Yhteiskunnan vastainen identiteetti on tässä kohtaa osoittautunut toivottomaksi ja itsepetokseen perustuvaksi. Kapinointi ja usko omiin mahdollisuuksiin rikosuralla ovat vähentyneet. Alkuperäiset periaatteet, kuten äärimmäinen individualismi, nopea menestys ja rikosten hyväksyttävyys, joutuvat uudelleen arvioitaviksi. Tilalle tulevat itsesyytökset. Mennyt elämä nähdään haaskattuna ja epäonnistuneena, eikä sen varaan voida rakentaa tulevaisuutta. Väistämätön vanheneminen ymmärretään ja ajan koetaan käyvän vähiin (Kääriäinen 1994, 209–210, 261–265).

Janne Kivivuoren ja **Henrik Linderborgin** vuonna 2009 tekemässä tutkimuksessa on lainaus 38-vuotiaan miehen haastattelusta, joka kuvaa hyvin tätä elämäntilannetta. Haastattelun aikana mies oli ollut kymmenen kertaa vankilassa ja kertoo elämänsä rytmittyneen siten, että hän oli välillä vankilassa, välillä va-

Muutamit vankilakierteestä vapautuneet ovat kertoneet tarinaansa myös julkisuudessa. Janne Raninen perusti yrityksen, jonka ideana on tarjota tilat, jossa vihaa saa purkaa hajottamalla tavaroita. Lauri Johansson on kertonut vapautuneensa rikoskierteestä tultuaan uskoon.

paudessa. Kuitenkin hän sanoo: ”Kyllä mulla samalla oli ollut jo jonkun aikaa sillein, vaikka sitä ei ääneen sanonut kenellekään, eikä mitään lupauksia tehnyt, niin tavoite oli ollut jo jonkun aikaa, ettei enää vankilaan. [...] Ku tuli kolmekymppiä täyteen nii huomasi sen, että se oli ihan pakonomasta se, että pitää jotain saada koko ajan. Se ei ollut enää kivaa se juoppottelu ja aineitten ottaminen. Se oli pakko ja sitä vastaan mä oon ain kapinoinu koko elämäni. Mä halusin olla vapaa ja sit mä tajusin, että mä oon niiku oikeen kunnolla talutus-hihnassa” (Kivivuori & Linderborg 2009, 64).

RIKOLLISESTA ELÄMÄNTAVASTA LUOPUMINEN PITKÄNÄ PROSESSINA

Useimmille moninkertaisille rikoksenuusijoille on selvää, että muutosprosessi rikollisesta elämäntavasta irtautumiseksi tulee kestämään vuosia tai peräti koko loppuelämän.

Muutosta edistävät ja ylläpitävät paitsi tietoisuus siitä, että aiempi elämäntapa on vienyt kohti syvää ahdinkoa, mutta myös myönteiset asiat, jotka muutos tuo mukanaan. Näitä ovat muun muassa ahdistuksen väheneminen, tunne elämännhallinnasta, uusien käyttäytymismallien oppiminen, nii-

den toimiminen jokapäiväisessä elämässä ja uusi myönteinen asenne elämään. Aiemmin viha, kosto ja katkeruus ovat todennäköisesti sävyttäneet arvomaailmaa, ja ne ovat voineet olla keinoja pitää minua koossa. Nyt ymmärretään, etteivät ne loppujen lopuksi auta vaan vievät ihmistä alaspäin.

Monilla muutosta edistää halu parantaa suhteita läheisiin, erityisesti lapsiin, tai jopa luoda suhteet kokonaan uudestaan. Sen sijaan entiset ”kaverit” jäävät yleensä kauemmas. Tähän liittyy myös menneisyyden tekojen kohtaaminen ja sen tunnustaminen, ettei

Monilla muutosta edistää halu parantaa suhteita läheisiin, erityisesti lapsiin, tai jopa luoda suhteet kokonaan uudestaan.

esimerkiksi ole ollut sellainen vanhempi kuin toivoisi olleensa.

Lopettamispäätöksen pitäminen edellyttää myös pieniä päätöksiä, kuten pidättäytymistä rikollisista toimista, kun tarjoutuu sellaisia tilaisuuksia, joita ei aiemmin olisi voinut vastustaa. On pakotettava itsensä toimimaan toisin ja ikään kuin irrottava vanhasta rutiinista. Usein prosessiin kuuluu myös edestakainen liike, jossa ajoittain poiketaan takaisin rikosten tekemiseen. Tapahtuu siis ”retkahduksia”.

Olennaista kuitenkin on asioiden tavoittelu pitkäjänteisesti. On hyväksyttävä, ettei muutoksessa kannata edetä hätäilemällä. Henkilökohtaiselle identiteetille ja tulevaisuuden rakentamistyölle on saatava aikaa. Tämä on myös selkeä vastakohta edeltävän elämän nopean menestyksen painottamiselle.

Käytännössä tärkeitä tekijöitä rikollisen uran taakse jättämiselle ovat muun muassa roolien pois jättäminen, perheen eheytyminen, koulutus ja työ. Asunto ja päihteiden välttäminen ovat edellytyksiä sille, että ihminen kykenee suunnittelemaan tulevaisuut-

taan. Vaikka suurin työ muutoksessa on tehtävä itse, ympäristöltä saatava kannustus ja hyväksyntä ovat tarpeellisia (Timonen 2009, 123–125, 129; Mäki 2016, 106–124).

Monissa tapauksissa rikosuralta luopumisen kannalta on oleellista, että entinen rikollinen näkee mahdolliseksi jonkin asia, mikä tukee elämäntavan muuttamista. Monilla tähän liittyy alkoholista luopuminen esimerkiksi AA-ryhmässä käymisen avulla tai sen käytön hallinta. Useimmilla edesauttava tekijä on puoliso ja joillakin uskonto.

Rikolliseen elämäntapaan ajautunut ihminen on yleensä erkaantunut niin kauas muusta yhteiskunnasta, että normaaliyhteisöön liittyminen tuottaa suuria vaikeuksia. ”Entistä linnakundia” ei kovin helposti hyväksytä osaksi yhteisöä, vaikka hän olisi jo vuosia aikaisemmin irtautunut rikollisista yhteyksistä. Voidaan puhua jopa kielteisestä leimasta eli stigmasta. Kyky asettua osaksi ympäröivää yhteiskuntaa on tärkeää, ja tässä voi auttaa esimerkiksi taiteellinen tai kielellinen lahjakkuus.

On ymmärrettävää, että monet rikollisesta urasta irrottautuneet päätyvät alalle, jolla he voivat hyödyntää omia kokemuksiaan esimerkiksi auttamalla muita rikolliselta uralta irtautumisessa. Rankat kokemukset menneisytydessä voivat muuttua kyvykkyydeksi ja asiantuntijuudeksi, jota ei ole esimerkiksi ”kirjanoppineella” päihdetyöntekijällä. Tällainen uusi identiteetti edistää myönteistä

muutosta hänen elämässään. Joka tapauksessa päämääränä on vähitellen kiinnittyä yhteisöön siten, että asettuu edustamaan myönteiseksi koettua roolia uhan tai vaaran sijaan (Kääriäinen 1994, 265–270; Timonen 2009, 208–210; Aresti et al. 2010).

—
Kirjoittaja on filosofian tohtori.

LÄHTEET

- Aresti, A. & Eatough, V. & Brooks-Gordon, B. 2010. Doing time after time: an Interpretative Phenomenological Analysis of reformed ex-prisoners' experiences of self-change, identity and career opportunities. *Psychology, Crime & Law*, Vol. 16, No. 3, 169–190.
- Hypén, K. 2004. *Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet*. Rikosseuraamusvirasto. Helsinki.
- Jokela, M. 2006. Perimä ja ympäristö antisosiaalisuuden kehityksessä. Teoksessa Honkatukia, P. & Kivivuori, J. (toim.) *Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki, 97–121.
- Joukamaa, M. 2010. *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve*. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.
- Järvelä, S. 2011. Yhteisö ja integraatio. Teoksessa Lavikkala, R. & Linderborg, H. (toim.) *Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Vantaa, 234–242.
- Kauppila, T. 1999. *Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta*. Tietosanoma. Helsinki.
- Kivivuori, J. 2013. *Rikollisuuden syyt*. Toinen uudistettu laitos. Nemo. Helsinki.
- Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. *Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilanteista ja rikollisuudesta*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos; Rikosseuraamusvirasto. Helsinki.
- Kyngäs, M. 2000. *Vankeus miehen elämäntilanteissa. Tutkimus nuorena rikoksentehtäjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä ajasta*. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Kääriäinen, J. 1994. *Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista*. Painatuskeskus. Helsinki.
- Laitinen, A. & Aromaa, K. 2005. *Rikollisuus ja kriminologia*. Vastapaino. Tampere.
- Mäki, J. 2016. *Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta*. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019*. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki. Verkkojulkaisu.
- Timonen, H. 2009. *Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen*. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Tyni, S. 2015. *Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?* Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.